

Kommittédirektiv

Delegation för jämställdhet i högskolan

Dir.
2009:7

Beslut vid regeringssammanträde den 29 januari 2009

Sammanfattning av uppdraget

En delegation ska stödja insatser och föreslå åtgärder som främjar jämställdhet i högskolan. Med högskolan avses i detta uppdrag hela högskolesektorn, dvs. såväl statliga universitet och högskolor som enskilda utbildningsanordnare med examenstillstånd samt organisationer med anknytning till sådana lärosäten. Delegationen ska särskilt uppmärksamma och motverka könsbundna utbildningsval till högskolan och den minskade andelen män som söker sig till högre utbildning. Delegationen ska även uppmärksamma skillnader mellan kvinnor och män vad avser studietakt, avhopp och benägenhet att avlägga examen samt kvinnors och mäns skilda möjligheter till forskarkarriär och den ojämna könsfördelningen på högre befattningar inom högskolan.

Uppdraget ska slutligt redovisas senast den 1 januari 2011.

Bakgrund

Regeringens politik för ökad jämställdhet

Det övergripande målet för regeringens jämställdhetspolitik är att kvinnor och män ska ha samma makt att forma samhället och sina egna liv. Målet omfattar bl.a. ett delmål om en jämn fördelning av makt och inflytande, vilket innebär att kvinnor och män ska ha samma rätt och möjlighet att vara aktiva medborgare och att forma villkoren för beslutsfattandet. Det jämställdhetspolitiska målet omfattar vidare ett delmål om

ekonomisk jämställdhet. Kvinnor och män ska ha samma möjligheter och villkor i fråga om utbildning och betalt arbete som ger ekonomisk självständighet livet ut.

Jämställdhetspolitiken har under senare år förstärkts. Arbetet med jämställdhetsintegrering, som syftar till att ge de jämställdhetspolitiska målen genomslag i hela regeringens politik, fortsätter samtidigt som ökade möjligheter har skapats för att genomföra kompletterande insatser inom andra delar av regeringens politik. Ett exempel på en sådan insats är en satsning på jämställdhet i skolan om totalt 110 miljoner kronor, som regeringen beslutade om i juni 2008. Beslutet omfattar bl.a. inrättandet av Delegationen för jämställdhet i skolan (U 2008:08) med uppgift att analysera könsskillnaderna i utbildningsresultat, utvärdera metoder för att bryta traditionella könsroller, föreslå lämpliga insatser m.m. Satsningen omfattar även åtgärder med inriktning på stärkt elevhälsa, fortbildning av lärare och annan skolpersonal samt åtgärder för att rekrytera fler män till läraryrket.

I budgetpropositionen för 2009 (prop. 2008/09:1, utgiftsområdet 16) betonar regeringen att kvinnor och män ska ha samma formella och reella möjligheter att göra sig gällande i den akademiska världen. All form av diskriminering ska motverkas. För att säkerställa att kvinnor och män har likvärdiga möjligheter att utbilda sig inom det område som intresserar dem är det viktigt att universitet och högskolor är aktiva och prövar nya vägar för att rekrytera studenter från det underrepresenterade könet. Utvecklingen ser olika ut på olika lärosäten och genom att kartlägga lärdomar och goda exempel kan dessa spridas för att bryta invanda mönster.

Det finns en rad jämställdhetsfrämjande åtgärder som kan genomföras och vidareutvecklas vid landets universitet och högskolor. Regeringen framhåller också i forsknings- och innovationspropositionen Ett lyft för forskning och innovation (prop. 2008/09:50) att arbetet för jämställdhet inom forskningen är fortsatt prioriterat.

I regleringsbrev för budgetåret 2008 avseende universitet och högskolor m.m. anger regeringen att universitetens och högskolornas jämställdhetsarbete ska få ökat genomslag i

verksamheten. Könsfördelningen inom olika områden och på olika nivåer när det gäller såväl studenter som personal ska vara jämn. Jämställdhetsaspekter ska beaktas i utbildning, där så är relevant. Vidare anges i regleringsbrevet att universiteten och högskolorna bl.a. ska återrapportera vilka åtgärder som har vidtagits för att få en jämnare könsfördelning inom olika utbildningar och vid rekrytering till anställningar och befattningar. Lärosätena ska även redovisa utfallet av de mål för andel personer av underrepresenterat kön bland nyrekryterade lärare som lärosätena har fastställt för perioden 2005–2008, liksom vilka åtgärder som har vidtagits eller planerats för att målen ska uppnås.

Den kunskap som tas fram inom genusforskningen måste även komma andra sektorer till del. I syfte att ge stöd till statliga myndigheters arbete med jämställdhetsintegrering har regeringen uppdragit åt Göteborgs universitet (Nationella sekretariatet för genusforskning) att bl.a. vidareutveckla metoder för jämställdhetsintegrering och skapa ett forum för erfarenhetsutbyte om jämställdhetsintegrering (IJ 2008/1467/JÄM).

Regeringen har också tillsatt Teknikdelegationen (U 2008:07) som har i uppdrag att på olika sätt öka intresset för matematik, naturvetenskap, teknik och informations- och kommunikationsteknik. Delegationen ska även verka för att särskilt öka flickors och kvinnors intresse för dessa områden och anlägga ett genusperspektiv på frågan om intresse och utbildningsval för att på sikt bryta könsstereotypa mönster.

Utvecklingen vid universitet och högskolor

Högskoleverket har i rapporten Kvinnor och män i högskolan (Rapport 2008:20 R) lämnat en redovisning med tonvikt på utvecklingen de senaste tio åren med en aktuell bild av kvinnors och mäns vägar genom utbildningssystemet, karriärvägar inom och utom akademien samt en internationell jämförelse.

Av rapporten framgår bl.a. att könsuppdelningen i gymnasieskolan i stort sett inte har förändrats under de senaste tio åren. Trots att det har funnits en ambition att stävja de

könsbundna studievalen är dagens gymnasieskola starkt könsuppdelad. Särskilt ojämn könsbalans har de yrkesförberedande programmen. Enligt Statistiska centralbyrån är t.ex. 73 procent av eleverna på Barn- och fritidsprogrammet flickor och 27 procent pojkar, medan könsfördelningen på Elprogrammet är 96 procent pojkar och fyra procent flickor. Ett annat uttryck för jämställdhetsproblematiken i gymnasieskolan är att pojkarna presterar sämre än flickorna och i mindre utsträckning får grundläggande behörighet till universitets- och högskolestudier.

Efter 1977 års högskolereform har fler kvinnor än män påbörjat högre studier. Kvinnor och män följer dock i stor utsträckning skilda utbildningar och skilda inriktningar inom utbildningar. Könsobalansen inom grundutbildningen har till och med ökat under den senaste tioårsperioden. Inom sju av nio breda ämnesområden är det fler kvinnor än män som avlägger examen, och endast det tekniska området har en tydlig majoritet av män.

Kvinnornas andel av de studerande på forskarnivå har ökat. Av de drygt 17 000 studerande på forskarnivå höstterminen 2007 var 49 procent kvinnor. Eftersom 60 procent av studenterna på grundnivå och avancerad nivå är kvinnor, innebär det att män generellt sett påbörjar forskarutbildning i högre grad än kvinnor. För alla utbildningsområden, utom Sveriges lantbruksuniversitet (SLU), är det en större andel av männen än av kvinnorna som går vidare till utbildning på forskarnivå. De största skillnaderna finns inom naturvetenskap, humaniora och teologi. Kvinnor och män studerar även inom utbildningen på forskarnivå till viss del inom skilda ämnesområden.

Av den undervisande och forskande personalen är drygt 40 procent kvinnor, men ett tydligt mönster är att ju högre upp i den akademiska hierarkin man kommer, desto snedare blir könsfördelningen. Bland professorerna är 18 procent kvinnor jämfört med 82 procent män. I Sverige, liksom i andra EU-länder, finns det problem som benämns "the leaky pipeline", vilket innebär att kvinnorna "läcker ut" från den akademiska karriären ju högre upp i hierarkin de kommer.

En naturlig följd av det könssegregerade utbildningssystemet är ett könssegregerat arbetsliv. Arbetsmarknaden är starkt könsuppdelad, och fördelningen av kvinnor och män på sektorer, näringsgrenar och yrken är ojämn. Av arbetsmarknadens 30 största yrkesgrupper, som tillsammans svarar för omkring 60 procent av de dryga fyra miljoner som förvärvsarbetar, är det bara fyra yrkesgrupper som har en jämn könsfördelning. Generellt sett har de mansdominerade yrkena en högre medellön än de kvinnodominerade yrkena. Så länge inte lönerelationerna eller andelen kvinnor och män i olika yrken jämnas ut kommer kvinnors löner i genomsnitt att förbli lägre än mäns.

Behov av insatser

Jämställdhet – en fråga om kvalitet

Utbildningspolitiken är av stor betydelse för arbetet med att uppnå jämställdhet i det svenska samhället. Sverige har en lång tradition av att arbeta aktivt med jämställdhet inom utbildningsområdet. Trots insatser från både myndigheter och andra aktörer är högskolesektorn fortfarande starkt könssegregerad, där såväl kvinnors och mäns utbildningsvägar som karriärvägar ser delvis olika ut.

Jämställdhet handlar om att ge kvinnor och män lika villkor och samma frihet att välja utbildning och yrke. Jämställdhet handlar också om kvalitet. Samhällets behov av att ta tillvara den bästa kompetensen motverkas om könsbundna föreställningar präglar studieval och utbildning. Båda könen erfarenheter och livsvillkor ska vara vägledande för vilka normer och mönster som ska styra verksamheten och organisationen.

Jämställdhet som en kvalitetsfråga behandlas också i Befattningsutredningens betänkande Karriär för kvalitet (SOU 2007:98). Befattningsutredningen beskriver jämställdhet som en förutsättning för att landets lärosäten ska kunna säkerställa en långsiktigt hög kvalitet i verksamheten. Att inte rekrytera de

bästa av bägge könen är, enligt utredningen, resursslöseri. Därför måste systemen – befattningsstruktur, karriärvägar och anställningsprocess – vara så utformade att kvinnor och män ges lika förutsättningar att verka och göra karriär inom akademien.

Olika insatser för att främja jämställdhet görs vid universitetet och högskolor runt om i landet. Satsningar sker bl.a. för att bredda rekryteringen till olika utbildningar och för att främja kvinnors karriärmöjligheter inom akademien. I stor utsträckning genomförs emellertid åtgärderna isolerat på respektive lärosäte och utan nationell jämförelse eller samordning. I vissa frågor krävs samlade insatser och en mer översiktlig bild för att nå bättre resultat. Regeringen anser att det finns ett stort behov av en nationell kraftsamling för att öka jämställdheten inom högskolan. Mot bakgrund av vad som ovan har anförts gör regeringen bedömningen att en delegation ska inrättas för att främja arbetet med jämställdhet i högskolan.

Uppdraget

En delegation ska främja jämställdhet i högskolan. Med högskolan avses i detta uppdrag hela högskolesektorn. Uppdraget omfattar såväl statliga universitet och högskolor som enskilda utbildningsanordnare med examenstillstånd enligt lagen (1993:792) om tillstånd att utfärda vissa examina samt organisationer med anknytning till sådana lärosäten.

Delegationen ska stödja insatser och föreslå åtgärder som främjar jämställdhet i högskolan och därvid särskilt uppmärksamma följande problemställningar:

- könsbundna utbildningsval till högskolan,
- minskningen av andelen män som söker sig till högre utbildning,
- skillnader mellan kvinnor och män vad avser studietakt, avhopp och benägenhet att avlägga examen,
- kvinnors och mäns skilda möjligheter till forskarkarriär,

- den ojämna könsfördelningen på högre tjänster och befattningar inom högskolan.

Delegationen ska

1. bidra till ökad jämställdhet inom högskolan genom att efter ansökan fördela medel till insatser för jämställdhet, t.ex. inom ovan nämnda problemställningar, under åren 2009–2010,

2. kartlägga och lyfta fram framgångsrika jämställdhetsinsatser inom högskolan,

3. verka för att särskilt öka mäns intresse för högre utbildning och arbeta för att motverka könsbundna studieval inom högskolan,

4. analysera i vilken mån metoden att ange kvantitativa mål för könsfördelningen bland högskolans personal har varit framgångsrik, och

5. överväga och lämna förslag om andra frågor som delegationen bedömer vara av betydelse för att främja jämställdhet i högskolan.

Stödet enligt punkten 1 bör inriktas dels mot insatser som prövats och visat sig framgångsrika, dels mot insatser som kan ge nya kunskaper om hur jämställdhet i högskolan kan främjas. Insatserna ska ha en långsiktig verkan och delegationen ska vid bedömningen av ansökningar beakta insatsens möjligheter att få finansiering även efter att delegationens stöd upphört.

Samråd och redovisning av uppdraget

Delegationen ska arbeta utåtriktat. Inom ramen för uppdraget ska delegationen sprida kunskap om hur statliga universitet och högskolor samt enskilda utbildningsanordnare kan främja jämställdhet inom den egna verksamheten.

Delegationen ska samråda med Delegationen för jämställdhet i skolan (U 2008:08), Högskoleverket, Diskrimineringsombudsmannen, universitet och högskolor, enskilda utbildningsanordnare med examenstillstånd, studentorganisationer samt andra organisationer inom högskoleområdet.

Delegationen ska slutligt redovisa sitt uppdrag senast den 1 januari 2011. Redovisningen av uppdraget enligt punkt 4 ska lämnas till Regeringskansliet (Utbildningsdepartementet) senast den 30 september 2009. En delredovisning av övriga punkter i uppdraget ska lämnas till regeringen senast den 1 februari 2010.

(Utbildningsdepartementet)